

Antisemitiska attityder och föreställningar i Sverige Henrik Bachner och Jonas Ring

1. SAMMANFATTNING

Föreliggande undersökning, som utförts på uppdrag av Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet, syftar till att kartlägga och därigenom öka kunskapen om antisemitismens utseende och förekomst hos den svenska befolkningen.

De primära frågeställningar studien sökt besvara är: Hur utbredda är antisemitiska föreställningar och attityder? Vilket genomslag har olika historiska och samtida antijudiska motiv och teman? Hur sammanhänger förekomst av antisemitism med vissa sociala, politiska och andra bakgrundsförhållanden?

Undersökningen genomfördes under perioden mars–maj 2005 som en postenkät till ett urval av drygt 5 000 personer i åldern 16–75 år, folkbokförda i Sverige (det totala antalet individer i detta åldersspann var vid undersökningstillfället cirka 6 528 000 individer). Sammanlagt erhöles 2 956 enkätsvar vilket innebär en svarsfrekvens på 59 procent. Enkäten innehöll huvudsakligen frågor om attityder till judar. Frågorna var ställda i form av påståenden och respondenterna fick markera i vilken grad de instämde respektive tog avstånd från dessa påståenden. Enkäten innehöll även en del bakgrundsfrågor.

Nedan följer en sammanfattning av centrala resultat från undersökningen. Resultat redovisas dels för vissa enskilda attitydpåståenden, dels för attitydskalor konstruerade utifrån ett flertal påståenden.

Allmänna resultat

Resultaten för en attitydskala bestående av ett stort antal påståenden visar att 5 procent av de tillfrågade mellan 16 och 75 år ger uttryck för en stark och konsekvent antisemitisk inställning. Denna andel motsvarar inte samtliga som bär på fördomar mot judar, utan endast dem för vilka en negativ inställning till judar är systematisk.

En andel om 36 procent inbegriper en betydande grupp med en delvis ambivalent inställning till judar. Denna andel omfattar individer som instämmer i vissa antisemitiska påståenden men tar avstånd från andra och/eller har svårt att klart ta ställning för eller emot antisemitiska utsagor.

Totalt 59 procent avvisar på ett generellt sätt antisemitiska fördomar.

Uppfattas de svenska judarna som "riktiga" svenskar?

Frågan huruvida svenska judar ses såsom "riktiga" eller "fullvärdiga" svenskar undersöktes bland annat genom att respondenterna fick ta ställning till påståendet att "Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som statsminister i Sverige". 25 procent – en av fyra – ställde sig helt eller

delvis avvisande till påståendet. 48 procent var i olika utsträckning positiva till utsagan.

Föreställningar om makt, inflytande och konspirationer

Mytologiska bilder av judisk makt och inflytande intar en central plats i antisemitiskt tänkande. Enligt resultaten sluter 13 procent av de vuxna individerna (19–75 år) på ett systematiskt sätt upp bakom föreställningar om ”judarnas” makt och inflytande över medier, världsekonomi och amerikansk utrikespolitik. En mindre andel, 6 procent, av de unga (16–18 år) intar samma inställning enligt svaren på ett frågebatteri rörande detta.

Sammanlagt 26 procent av samtliga tillfrågade instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna har stort inflytande över världsekonomin”, 18 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna har stort inflytande över medierna” och 17 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna styr USA:s utrikespolitik”. Slutligen instämmer 15 procent helt eller delvis i påståendet att ”Judarna har för stort inflytande i världen i dag”.

Ett annat tema som spelar en viktig roll i antisemitiskt tänkande och propaganda är föreställningen om en judisk världskonspiration. Undersökningen innehåller en samtida variant av denna myt: påståendet att ”Israel var inblandat i terrorattackerna mot USA den 11 september 2001”. 7 procent anser att det ligger något i detta påstående, 47 procent avvisar det helt och 46 procent har inte någon uppfattning.

Antisemitism relaterad till Förintelsen

Vissa nutida antisemitiska teman hämtar näring ur Förintelsens konsekvenser. Andelen som på ett genomgående sätt sluter upp bakom antijudiska uppfattningar relaterade till Förintelsen är 10 procent av de vuxna (19–75 år) och 13 procent av de unga (16–18 år). Sammanlagt 17 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna tror att de är de enda som har lidit”. 14 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften”.

”Antisemitism är judarnas eget fel”

Till de klassiska antisemitiska beskyllningarna hör påståenden som gör gällande att judarna själva bär skulden för judehatet. I studien sluter 2 procent av de vuxna (19–75 år) och 4 procent av de unga (16–18 år) genomgående upp bakom uppfattningar som skuldbelägger judar för antisemitismen. Sammanlagt 6 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel”, medan 4 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna korsfäste Kristus och deras lidande är ett straff för detta brott”.

Antisemitism relaterad till Israel

Israel och den israelisk-palestinska konflikten utgör centrala teman i den samtida antisemitismen. Kritik mot Israels politik är inte antisemitism. Staten Israel och israelisk politik utgör dock i vissa sammanhang måltavlor för stereotypa bilder och judefientlighet. Kritik mot Israels politik kan i dessa sammanhang även användas som ett medel eller en förevändning för att artikulera eller rättfärdiga antisemitism.

Cirka 4 procent av de vuxna (19–75 år) och 5 procent av de unga (16–18 år) sluter på ett systematiskt sätt upp bakom antisemitiska föreställningar och attityder relaterade till Israel, enligt svaren på en rad frågor som rör detta tema.

Sammanlagt 26 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad (’öga för öga, tand för tand’)”. Likaså instämmer 26 procent helt eller delvis i påståendet att ”Israels behandling av palestinierna påminner om nazisternas behandling av judarna”.

Andelen som helt eller delvis instämmer i påståendet att ”Israel saknar rätt att existera” är 3 procent. Totalt 9 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen” och 14 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Det är Israels politik som orsakar judehat”. En andel om 8 procent instämmer helt eller delvis i påståendet ”På grund av Israels politik tycker jag allt mer illa om judar”.

Bakgrundsförhållanden

Individernas bakgrundsförhållanden samt inställning i vissa andra frågor, exempelvis partipolitiska sympatier, har satts i relation till hur man svarat på de olika attitydskalorna.

ÅLDER

Analysen av antisemitismens samband med ålder visar att skillnaderna i attityder mellan ungdomar och vuxna är relativt små. De äldsta ålderskategorierna skiljer dock ut sig genom att andelen som tenderar att ta avstånd från fördomar mot judar är markant lägre och andelen ambivalenta eller systematiskt antisemitiskt inställda är något större i denna grupp. I den äldsta åldersgruppen (66–75 år) tar cirka 43 procent på ett konsekvent sätt avstånd från antisemitiska påståenden jämfört med närmare 60 procent totalt.

KÖN

Män är jämförelsevis mer ambivalenta och påverkade av antisemitiska attityder och föreställningar än kvinnor. Knappt 3 procent av kvinnorna ger genomgående uttryck för en antisemitisk inställning jämfört med mellan 6–7 procent bland männen. Detta gäller såväl bland unga som bland vuxna.

KOMMUNTYP OCH REGION

Bostadsort och region verkar spela liten roll för inställning till judar. Mellan boende i storstad, mindre stad eller glesbygd och mellan boende i Götaland, Svealand och Norrland finns inga större skillnader i attityder till judar.

UTBILDNING

Resultaten visar att högutbildade är mindre fördomsfulla gentemot judar än lågutbildade. Närmare 70 procent av de med högskoleutbildning tar huvudsakligen avstånd från antisemitiska påståenden mot cirka 47 procent bland lågutbildade. Likaledes är elever på studieförberedande gymnasieprogram genomsnittligt sett mer fördomsfria än elever på övriga (i huvudsak yrkesförberedande) program. Utbildningsnivå och gymnasieprogram tycks däremot inte påverka benägenheten att omfatta föreställningar om ”judarnas” makt och inflytande.

SOCIOEKONOMISK INDELNING

Arbetare och egna företagare är jämförelsevis oftare mer antisemitiskt inställda och ambivalenta gentemot judar än tjänstemän. Till exempel tar närmare 74 procent av dem i kategorin ”högre tjänstemän” till övervägande del avstånd från antijudiska påståenden mot 46 procent av individerna som tillhör kategorin ”ej facklärd arbetare”. Benägenheten att sätta tilltro till föreställningar om ”judarnas” makt och inflytande är emellertid relativt likartad oavsett yrkeskategori.

PARTIPOLITISKA SYMPATIER

Attityder till judar är förhållandevis oberoende av partipolitiska sympatier. Undantaget är extremnationalistiska och nazistiska partier vilkas sympatisörer har en markant mer negativ inställning till judar än andra.

NATIONELL BAKGRUND

Antisemitiska uppfattningar och ambivalenta attityder mot judar är jämförelsevis mer utbredda bland invånare med utländsk och i synnerhet utomeuropeisk bakgrund än bland andra. Enligt resultaten hyser 11 procent av vuxna med utländsk bakgrund en konsekvent antisemitisk inställning jämfört med 5 procent av hela den vuxna befolkningen.

RELIGIÖS BAKGRUND

Resultaten tyder på att antisemitiska uppfattningar och ambivalenta attityder till judar är jämförelsevis mer utbredda bland muslimer än bland kristna och icke-religiösa. Bland vuxna hyser 39 procent av dem som betecknar sig som muslimer en systematisk antisemitisk inställning jämfört med 5 procent totalt.

SYMPATIER I DEN ISRAELISK-PALESTINSKA KONFLIKTEN

Sympatier i konflikten mellan Israel och Palestina har ett visst samband med benägenheten att omfatta antisemitism. Andelen som tar avstånd från fördomar gentemot judar är lägre och andelen antisemitiskt inställda högre bland pro-palestinska sympatisörer än bland andra. I gruppen vuxna instämmer 14 procent av de pro-palestinska sympatisörerna på ett systematiskt sätt i antisemitiska påståenden jämfört med 5 procent totalt. Emellertid är andelen intoleranta (se begreppet intolerans nedan) gentemot muslimer högre bland pro-israeliska sympatisörer än bland andra. Bland vuxna har 20 procent av de pro-israeliska sympatisörerna en till övervägande del intolerant inställning mot muslimer jämfört med 8 procent av samtliga.

BEKANTSKAP MED JUDAR

Bland vuxna tenderar de som känner någon jude att vara något mer fördomsfria än andra. Generellt sett har dock bekantskap med judar förhållandevis svaga samband med attityder till judar.

BEKANTAS INSTÄLLNING TILL JUDAR

Det finns ett tydligt samband mellan egna attityder och bekantskapskretsens inställning till judar. Andelen starkt antisemitiska är betydligt högre än genomsnittet bland dem som uppger sig ha bekanta med en övervägande negativ inställning till judar. Över hälften, drygt 56 procent, av de vuxna med en bekantskapskrets som man uppfattar som negativt inställd mot judar bär på en konsekvent antisemitisk hållning jämfört med 5 procent totalt.

Intolerans

Undersökningen upprepar ett frågebatteri rörande intolerans som ingick i den studie av ungdomars attityder Forum för levande historia och Brå publicerade 2004. Med begreppet intolerans åsyftas här en hållning som präglas av misstänksamhet, socialt avståndstagande och fientlighet riktad mot en hel grupp individer som kollektiv, samt en beredvillighet att vidta eller stödja åtgärder som är diskriminerande mot individer tillhörande denna kategori. En intolerant inställning innebär exempelvis att man inte vill ha judar eller muslimer som grannar, anser att det finns "för många" av respektive kategori i Sverige, vill frånta dem rätten att uppföra synagogor eller moskéer i Sverige och vill förneka dem rösträtt i politiska val. Totalt 2 procent av både vuxna och unga ger uttryck för en utpräglat intolerant attityd mot judar. Motsvarande siffror för andelen intoleranta mot muslimer är 8 procent av den vuxna befolkningen och 11 procent av de unga. Resultaten tyder således på att intoleransen är starkare mot muslimer än mot judar.